

Мария Мъжлева

РЕЧНИК
НА СТАРО
БЪЛГАРСКИ
ДУМИ
В ДНЕСНИТЕ
БЪЛГАРСКИ
ГОВОРИ

РЕЧНИК НА РЕДКИ И ДИАЛЕКТНИ БЪЛГАРСКИ ДУМИ.

ВЪВЕДЕНИЕ И СПИСЪК НА ИЗТОЧНИЦИТЕ

Събрал, с посочване на източника: Иван Танев Иванов

Страница за прабългарите. Език, произход, история и религия в статии, книги и музика.

Представеният по-долу списък от редки и диалектни български думи може да се използва и от авторите и читателите на българска поезия и белетристика, когато се възпроизвежда съответната историческа форма и обстановка. Той може да е полезен и за обогатяване на съвременния български език с доста позабравени оригинални български думи от далечното минало. Между прочем, такава практика съществува отдавна при днешните големи държави (САЩ, Русия, Англия, Германия, Франция, Индия), както и при малките държави, които се стремят да съхранят оригиналните корени на своя език (Гърция, Унгария, Чехия, Армения). Въпреки че в миналото старобългарският език е играл такава международна роля, както латинския и гръцкия език, днес в България липсва интерес към запазване и утвърждаване на основите на неговия наследник - съвременния български език. Постепенно българският език се превръща в полумъртав, примитивен език, годен да отрази само най-прости, битови отношения. Винаги, когато съвременните българи искат да изразят по-сложна мисъл или да обяснят по-сложни понятия и състояния, те използват чуждици, най-вече от латински, гръцки и английски. Липсват нови думи и понятия в българския език, които да са създадени на основата на оригиналния речник и словотворческите правила на българския език. Всички нови думи в българския език, които отразяват съвременните технически, технологични и научни постижения са буквални заемки от чужд език, най-вече английски. Всичко това се нарича "развитие" на езика. За нещастие липсва и закон за защита на българския език и нашият език е оставен на произвола на стихията, захранвана от огромния поток безотговорност, невежество и безродие. В България има парламентарни партии и външни сили, които вече два пъти възпрепятстват приемането на такъв закон. След като съвременните българи вече нямат своя национална музика, създадена на основата на музикалните традиции на по-старите поколения, на път е да се унищожи и българския език. По

този начин културното отмиране на българите ще изпревари тяхното физическото изчезване. Българите са може би единствения народ в света, който спокойно гледа на своето отмиране като на нещо естествено и необходимо.

Огромното множество от т.н. чужди, редки, регионални и остарели думи в българския език имат ясна и добре установена етимология. Най-често те са заимствани от езиците на народите, с които българите са били в културни и исторически връзки: руски и други славянски езици (чешки, полски), османотурски и посредством него с арабски и персийски, гръцки, езиците на други съседни и далечни европейски народи: румънски, италиански, френски, немски и др. По-долу са представени най-често срещаните гърцизми в българския език.

Г р ъ ц к и думи се срещат във всички български диалекти, но сравнително най-много са в диалектите, разположени по южната граница на българския език — в Родопите, Свиленградско и Странджа. Ето някои диалектни гръцки думи: *арм̀асник* (годеник, Родопите), *калм̀ана*, *калим̀ана* (кума, Югоизточна България), *калт̀ата*, *калит̀ата* (кум, Югоизточна България), *стра̀кина* (глинена паница, Североизточна България), *ха̀ркома* (котел, Югоизточна България), *о̀ртома* (дебело въже, Самоковско, Карловско), *проскефа̀л* (възглавница, Малкотърновско), *хра̀мел* (ръчна каменна мелница, Белослатинско, Малкотърновско), *фирѝда* (ниша в стена, Източна България), *килист̀ир* (копачка, Североизточна България), *врахѐл* (гривна, Поморийско), *пла̀ка* (плоча, Шуменско), *ла̀хна* (зеле, Югоизточна България), *про̀гима* (закуска, Смолянско), *ка̀матен* (хубав, Смолянско), *косит̀рен* (калаен, Софийско), *парап̀ит* (празен, свободен, Белослатинско), *арнѝсам* (престана, Провадийско), *ла̀ха се* (случва се, Югоизточна България, Белослатинско), *фторас̀о* (бързо, Странджа) и пр.

Съществува обаче една малка група от думи, за които авторите не могат да посочат ясна етимология, въпреки че смисълът им е пределно добре известен. Поради тази причина, авторите обикновено ги характеризират като диалектни думи.

За разлика от цивилизованите страни на Запад (Германия, Англия, Испания) и около нас (Гърция, Турция), където местните диалекти се считат за национално богатство, в България се създаде nihilистично отношение към тях, както и към други елементи на националната култура - фолклор и музика. Така се натрупаха стотици стари, редки и регионални думи от такъв характер, повечето от които с неизследван произход. За разлика от тях, стимулира се връщането на позабравените османотурски думи.

В представения по-долу списък са представени такива думи и техните значения, взети от известни и надежни български източници. Някои от използваните литературни източници са академични издания, изготвени на основата на огромен брой други печатни издания, статии, книги, брошури посветени на изследването на българските диалекти. В тях са описани лексиката, характеристиката на говорите, речниковия фонд и диалектните особености на българските говори навсякъде където са живели и все още живеят компактни маси българи: в България, Северна Гърция (Южна Македония), Банат, Южната част на Молдавия и Украйна, Източна и Западна Тракия. Най-ранните материали са от

1889, последните - от 1979 год. Към Института по български език е създаден Диалектен архив. Много от диалектните думи са отразени и в множество речници на съвременния български език: Български тълковен речник с оглед на народните говори; Речник на българския език; Речник на съвременния книжовен български език; Български етимологичен речник; Речник на чуждите думи в българския език и др.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Възрожденски фейлетони. Подбор и редакция Цвета Унджиева. Под редакцията на Петър Динеков. Изд. Български писател. София. 1968.
2. Поп Минчо Кънчев. Видрица. Спомени, записки, кореспонденция. Второ издание. Изд. български писател. София. 1985. Съставил – доц. Ибрахим Татарлиев
3. Поп Минчо Кънчев. Видрица. Книга втора. Под редакцията на Кирила Възвъзова – Каратеодорова. Изд. Български писател. София. 1995
4. Захари Стоянов. Записки по българските въстания. Изд. Класика. София. 1996.
5. Диалектни думи от сборника БЪЛГАРСКО НАРОДНО ТВОРЧЕСТВО. 12 ТОМА. СОФИЯ. 1970 год.
6. Етнография на България. I-ви и II-ри том. Изд. Наука и изкуство. София. 1974.
7. Лозинка Йорданова. Хубост за бъдни векове. Изд. Отечествен фронт. София. 1983
- 8 . Димитър Маринов, етнограф от Видинско.
9. Стефан Илчев и др. Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. Под ред. на Ст. Илчев. Изд. на БАН. София. 1974
10. Йордан Заимов. Български именник. Изд. къща Анимар. 2004
11. Христо Вакарелски. Етнография на България. Изд. Наука и изкуство. София. 1974.
12. Мария Мъжлекова. Речник на старобългарски думи в днешните български говори. Изд. на БАН. Институт за български език. София. 1990.
13. Тилко Тилев. Джобен Хасковски речник. Второ преработено и допълнено издание. Изд. Печатна база Марком - Хасково. 2005.
14. Мария Мъжлекова. Речник на старобългарските думи в днешните български говори. Издание на БАН. Институт за Български език. София. 1990.
15. Диалектни думи от Врачанско
16. Анчо Калоянов. Пояснения на по-малко познатите чужди и диалектни думи в обредните песни.
17. Дора Иванова-Мирчева, Ангел Давидов. Малък речник на старобългарския език. Изд. Слово. Велико Търново. 2001.
- 8 . Иван Т. Иванов. Петко Д. Танев. История на с. Самуилово, Старозагорско, в разкази снимки и песни. Изд. Алфамаркет. Стара Загора. 2006.
19. Колю Севов. "Огнището". Роман. София. 1982. Диалектни думи от Източните Родопи.
20. Диалектни думи от района на селата Караново, Руманя и Брястово, области Стара Загора и Сливен записани и обяснени от Господин Вучков (роден 1948 г.) и майка му (родена 1920 г.) и сравнени с данните на Господина Добрева Танева (родена в 1932 год.), с. Самуилово, област Стара Загора
- 21 . Диалектни думи от град Мъглиж, събрал Петър Коев, историк от РИМ - Стара Загора, пенсионер
22. Диалектни думи от град Стара Загора, записани от Мариана Минкова, нумизмат от РИМ - Стара Загора
23. Диалектни думи от с. Бяло поле, област Стара Загора:
24. Диалектни думи от с. Гита, област Стара Загора:
25. Диалектни думи от Стоян Загорчинов. Легенда за света София. София. 1980г.

26. Диалектни думи от Иваничка Георгиева. Космосът в българските народни вярвания. Наука и изкуство. София. 1983г.

27. Диалектни думи от други източници неподредени:

Иван Гълъбов. Старобългарски език с увод в славянското езикознание.

Кирил Мирчев. Историческа граматика на българския език. 1963

Боримир Кръстев. История на новобългарския книжовен език. 1989.

28. П. Р. Славейков. Съчинения. Том трети. Автобиографични творби, биографии и исторически очерци. Под редакцията на Соня Баева. Изд. Български писател. София. 1979.

29. Македонска Цветана. Българско народно поетично творчество. Народни песни, народни приказки, пословици, поговорки, гатанки. Изд. Български писател. София. 1977.

30. Радев Иван. Софроний Врачански. Житие и страдание. Велико Търново. 1992.

31. Славейков П. Кървава песен. Изд. Български писател. София. 1965

32. Коста Пеев. Поглед врз значението и образуването на микротопонимите од Велјуса. С. 201-208. В: Акта Велјуса. Симпозиум "Велјуса" по повод 900-години на манастирската црква Богородица Милостива (Елеуса) во селото Велјуса. Посебни изданија на одделението за научна дејност на н.н.с.г. Историја на уметноста и археологија при Филозофскиот факултет во Скопје. Книга 2. Скопје, 1984.

33. Стефан Л. Костов, етнограф при Щаба на Първа отделна армия. Записка – донесение № 5 до Началник-щаба на 1-ва отделна армия. гр. Битоля, 20 јули 1916 г.

34. Иван Вазов. Разкази. Пътеписи. Изд. Български писател. София. 1987.

35. Хайтов Н. Миналото на с. Яврово. Изд. на БАН. Етнографски институт с музей. София. 1958 г.

36. Стоян Заимов. Миналото. Очерк и спомени. Изд. ОФ. София, 1969

37. Сборникъ отъ български народни умотворения, кн. VIII и IX, 1892, 1894. София, Печатница на „Либералний Клубъ“; Кузман А. Шапкарев, Сборник от български народни умотворения в 4 тома. Том IV, Български приказки и вярвания, ред. Ст. Стойкова, София, 1973; Български приказки и верования съ прибавление на неколку Македоновлашки и Албански. Кузман Шапкарев; Простонародна българска философия или български народни приказки, верования, пословици, гатанки, игри и пр. Събралъ и издава К. А. Шапкаревъ.

38. Константин Зидаров. Речник на характерните думи в Чирпанския говор. (XIX и началото на XIX век.) Редактор Георги Райчевски. Чирпан. 1995 г.

39. Стоянка Бояджиева. Даваш ли даваш чорбаджи Йово... Исторически песенен фолклор. Изд. български писател. София. 1989.

40. Катя Бакърджиева. Българските фамилни имена – извор на минало и родолюбие. 2003. Славена. Варна

41. Думи, съобщени от Бинка Русева – Пиринска Македония.

42. Форум от Интернет

43. Архивен фонд на Даскалов, Богомил Христов (1876 - 1944), учител в гр. Трявна. Окръжен държавен архив – Габрово. № 455/Инвентарен опис № 1. Инвентарни единици № 613-663.

44. Кратък църковнославянски речник. Превод от руски Павел Б. Николов – град Ихтиман.

45. Янакиева Жечка. Сарашкият занаят в Сливен. Известия на музеите от Югоизточна България. Т. III. 1980 г. Изд. Христо Данов – Пловдив. с. 73-90

46. Животът на източнотракийските българи в техните песни и разкази. Панайот Маджаров (Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София, 2001)

47. Ангелова-Атанасова М. Топонимията на Горнооряховско: Проблеми на устойчивостта на функциониращата топонимична система. - С.: Бендида, 1996. - 471 с.

48. Буслаев, Ф. И. Историческая хрестоматия церковно-славянского и древнерусского языков. Москва, 1861.

49. Македонска, Цв. Българско народно поетично творчество. Български писател. София. 1952.

50. Найдено Геров. Речник на българския език. А-Д. Български писател. София. 1975.

51. Македонски речник с разяснения на сърбо-хърватски език. Скопие. 1952 (?)

52. Старинни български думи, взети от книги на издателство Жануа-98

53. Вакарелска-Чобанска, Донка. Самоковският говор. Институт за български език. БАН. Акад изд. „Проф. Марин Дринов“. София. 2002.

54. Сребранов Румен. Чечкият говор. Акад. Изд. „Проф. Марин Дринов“. БАН. София.